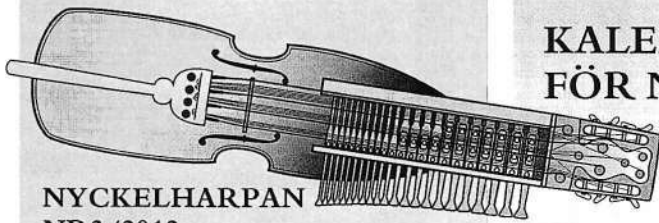


NYCKEL 3 HARPAN 2012

Föreningen Nyckelharpans medlemstidning



ERIC SAHLSTRÖM JUBILEET
FÖRENINGEN NYCKELHARPANS MEDLEMSMARIKEL
INBJUDAN TILL LÅTKURS M. M.



NYCKELHARPAN

NR3/2012

Ärgång 27

ISSN 1401-2936

Medlemstidning för
Föreningen Nyckelharpan
utkommer med 4 nr per år.
Ansvarig utgivare Peder Jeppsson

Redaktionsadress
c/o Möllerman Riddarstigen 17A
183 30 TÄBY

Artiklar och bilder ur Nyckelharpan
får ej kopieras för publicering utan
medgivande från redaktionen.

Material till nästa nummer skall vara
redaktionen tillhanda senast 10 nov.

MEDLEMSKAP

Årligt medlemskap
i Föreningen Nyckelharpan,
160 kronor
Föreningens plusgiro
nr 491 82 94-2.

FÖRENINGEN NYCKELHARPANS STYRELSE

Ordförande

Peder Jeppsson 070-306 42 62

Kassör

Paul Westman 08-649 22 09

Sekreterare

Kerstin Kåverud 070-399 92 98

Vice ordförande

Bo Nilsson 08-716 96 96

Redaktör

Sture Möllerman 08-768 13 66

Webbmaster

Nils Liberg 08-604 06 11

Ledamot

Kerstin Svanström 08-35 22 00

Föreningen Nyckelharpan org. nr
802011-4

www.nyckelharpan.org

OMSLAGSBILDEN

Eric Sahlström på spelmannsstämman
i Delsbo 1971 eller möjligen 1972.
Foto Sture Möllerman

EO DIGITAL AB

är Föreningen Nyckelharpan
sponsor i form av generösa villkor
vid tryckning av vår medlems-
tidning.

KALENDARIUM FÖR NYCKELHARPS- ENTUSIASTER

Skicka gärna in uppgifter
till redaktionen
mollerma@telia.com

September

27 Tobotorsdag med Silverbasorkestern.
Se annons nedan om torsdagarna
på ESI.

Oktober

13 Höstkurs hos Föreningen Nyckel-
harpan med med Anna-Kristina
Widel. Se sid.15
26 Förstämma på UKK, Uppsala
27 Oktoberstämman på UKK, Uppsala

November

10 Sista dagen att sända in mtrl
till Tidningen Nyckelharpan nr 4

KALLELSE TILL EXTRA FÖRENINGSMÖTE

Härmed kallas – i direkt anslutning
till Föreningen Nyckelharpan
lördagen den 13 oktober Scoutvägen 118
i Sollentuna – till ett extra förenings-
möte kl 17.00 för att välja en ordinarie
styrelseledamot för 2012-2013.

Dagordning

1. Mötet öppnas.
2. Fråga om mötets behörighet.

3. Val av ordförande och sekreterare
för mötet.
4. Val av justeringsmän och rösträknare
för mötet.
5. Val av en ordinarie styrelsemedlem
på två år.
6. Tid och plats där dagens mötes-
protokoll ska tillhandahållas.
7. Mötet avslutas.

Styrelsen

Flera bilder med Eric

Det går fortfarande att sända in bilder
på Eric Sahlström till tidningen Nyck-
elharpan för publicering. Helst sådana
som inte visats tidigare.

Tidningsredaktionens adress
c/o Möllerman, Riddarstigen 17a,
183 30 Täby, alternativt som bilaga
till e-post mollerma@telia.com
och då som jpg eller tiff 300 dpi och
inte större än 190 mm bred.

Fotot till detta numrets framsida
hittade jag bland alla mina gamla dia-
bilder från tidigt 1970-tal. Jag hade inte
den ringaste aning om att jag tagit en
bild där Eric fanns med. Vem övriga på
bilden är vet jag inte. Om någon kan
identifiera – framför allt fiolspelmanen
– vore jag tacksam.

Sture M.

TOBO-kurserna

LÅTAR PÅ MUNSPEL 13/10 2012

Välj en av två kurser:

Kurs 1.

Spela låtar med riksspelman John Erik Hammarberg

Kurs 2.

Lär dig spela tungbas på munspel med riksspelman
Håkan Larsson.

Tid: Lördag 13 oktober kl 10-17

Plats: Eric Sahlström Institutet i Tobo

Pris: 900 kr inkl lunch o fika

Anmäl senast 28 sept

Tag med ett munspel i G-dur

För mer information ring Håkan på 0295-342 95

Ladda ned anmälningsblankett på
www.esitobo.org eller beställ den på tel 0295-34290

Skicka den till:
Eric Sahlström Institutet, Bruksgatan 3, 748 50 TOBO

ERIC SAHLSTRÖM INSTITUTET
NATIONELLT FOLKMUSIKCENTRUM I TOBO

TOBO-Torsdagar

27/9 Silverbasorkestern
11/10 Uppsala spelstuga
25/10 Elevkonsert (prel)
8/11 Endes
22/11 Västlands spelmannslag
6/12 Hogmarkarna

Kl 19.00. Fri entré
Allspel till dans

ERIC SAHLSTRÖM INSTITUTET
NATIONELLT FOLKMUSIKCENTRUM I TOBO

En minnesrik nyckelharps-sommar

Sommaren lider mot sitt slut och med den säsongen för utomhusstämmor – nu blir det in i kammaren för att gå kurser, lära nya låtar, spela bättre och träffas i spelgängen igen för att ha roligt tillsammans. Nåja, helt slut är det ju inte på stämmorna i och med att vi går hösten till mötes, exempelvis är Oktoberstämman i Uppsala ett stort tillfälle att träffas på och spela under tak i höst – kanske största inomhusstämman i Sverige!

Trots det opålitliga Sverigevärdet har de spelträffar jag besökt – från Smygehuk i söder till Älvkarleby i norr – varit hyfsat välbesökta. Flest deltagare både publikt och med spelmän räknade jag vid klassikerna Nyckelharpsstämman i Österbybruk, Byss Calle-stämman i Älvkarleby och Eric Sahlströms spelmansstämman på Ottarsborg i Vendel. Men många av de mindre stämmorna var riktigt roliga att besöka. Mycket buskspel och återupplivande av personliga kontakter.

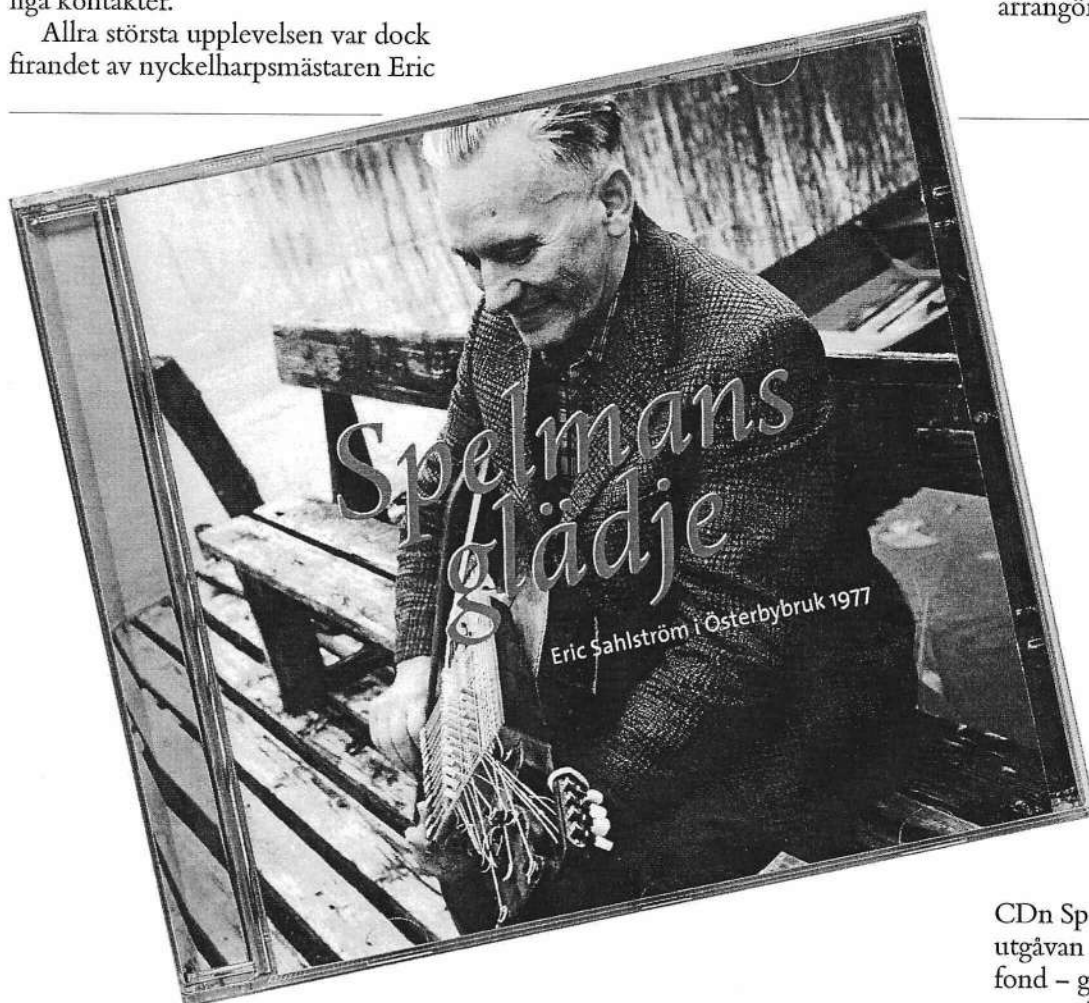
Allra största upplevelsen var dock firandet av nyckelharpsmästaren Eric

Sahlströms 100-årsdag. Först på födelsedagen på Eric Sahlström Institutet, ESI i Tobo med konserter, dans och "jam" = buskspel inomhus – inte att då heller förglömma att det generöst serverades kaffe och födelsedagstårta till alla närvarande, som fyllde stora salen till bristningsgränsen. Buskspelet på Institutet fortsatte som sedvanligt till långt in på natten...

Sonia Sahlström och Eric Sahlströms Minnesfond släppte samtidigt en alldeles ny solo-CD med Eric Sahlström inspelad en sommarkväll 1977 på Österbybruks herrgård – den rekommenderas till alla som vill höra Eric Sahlströms fantastiska spel och härligt mysiga historier, småprat, kommentarer och skratt mellan låtarna. Man blir glad av att lyssna på honom! Och ett stort TACK till dem som gjorde bra inspelningar för sisådär 35 år sedan! Det var betydligt svårare då än nu.

Det storslagna firandet i Uppsala dagen efter födelsedagskalaset i Tobo gick inte av för hackor det heller: Vernissage för Eric Sahlströmsutställningen på Upplandsmuseet, som även var utgångspunkt för ett jättestort spelmanståg med hundratals spelmän genom stadens gator till Centralstationen. Fortsättningen på UKK, Uppsala Konsert & Konferens, bjöd på seminarier, prova-på workshops både för nyckelharpa och dans, musik och berättelser "i Eric's kök" av ögonvittnen, Jubiléumsgala till Eric's minne med välkända nyckelharpsartister och dito grupper, videohälsningar från hela världen och avslutningsvis konsert med och dans till BAO på Vaksala torg precis utanför konserthuset. Sjutusen personer kom och lyssnade och dansade. När vi som gick med i spelmanståget inte deltog i begivenheterna så buskspelade vi på UKK. Det var ett fantastiskt arrangemang och en fest utan like, tack alla arrangörer och deltagare!

Peder Jeppsson, ordförande



CDn Spelmansglädje – den allra senaste utgåvan från Eric Sahlströms Minnesfond – går att beställa via fonden på www.ericshahlstrom.se

Skivan kostar 150 kr plus frakt.



Marianne Möller och K-G Marlund från Eric Sahlströms Minnesfond.



Barn, barnbarn, närstående släktingar och medlemmar ur Eric Sahlströms Minnesfond spelade Högtidsmarsch vid Eric och Anna Sahlströms grav vid Tegelsmora kyrka.

Så firade vi Eric Sahlström 100 år

Aldrig tidigare har väl en enskild spelman firats på detta sätt! Efter mer än ett års förberedelser från Eric Sahlströms Minnesfonds sida kunde man genomföra ett jubileum av sällan skadat slag.

Start fredag förmiddag den 24 augusti med kransderläggning och spel vid Erics grav och avslutning lördag kväll på Vaksala torg med Benny Anderssons orkester bitvis förstärkt av några av våra främsta nyckelharpspelmän.

Däremellan en stor fest på fredag eftermiddag och kväll med mat, tårtkalas, musik och dans på Eric Sahlström Institutet i Tobo. Under lördagen invigning av en minnesutställning på Uppsala Museum åtföljt av stort spelmanståg genom staden. Samtidigt på UKK, Uppsala Kongress och Konsert fylldes huset av entusiaster som kunde få uppleva både konserter buskspel, filmer om Eric, nyckelharpsbygge, prova på både polskedans och nyckelharpspel. Dessutom fanns möjlighet att köpa Eric Sahlströms Minnesfonds alla utgåvor av böcker, kort och CD skivor, bland annat den nya utgåvan *Spelmansglädje* från en livekonsert 1977 med Eric.



1. Efter lunchen på ESI serverades kaffe med tårta –

2. – till tonerna från Emilia Amper och Olov Johanssons nyckelharpspel.

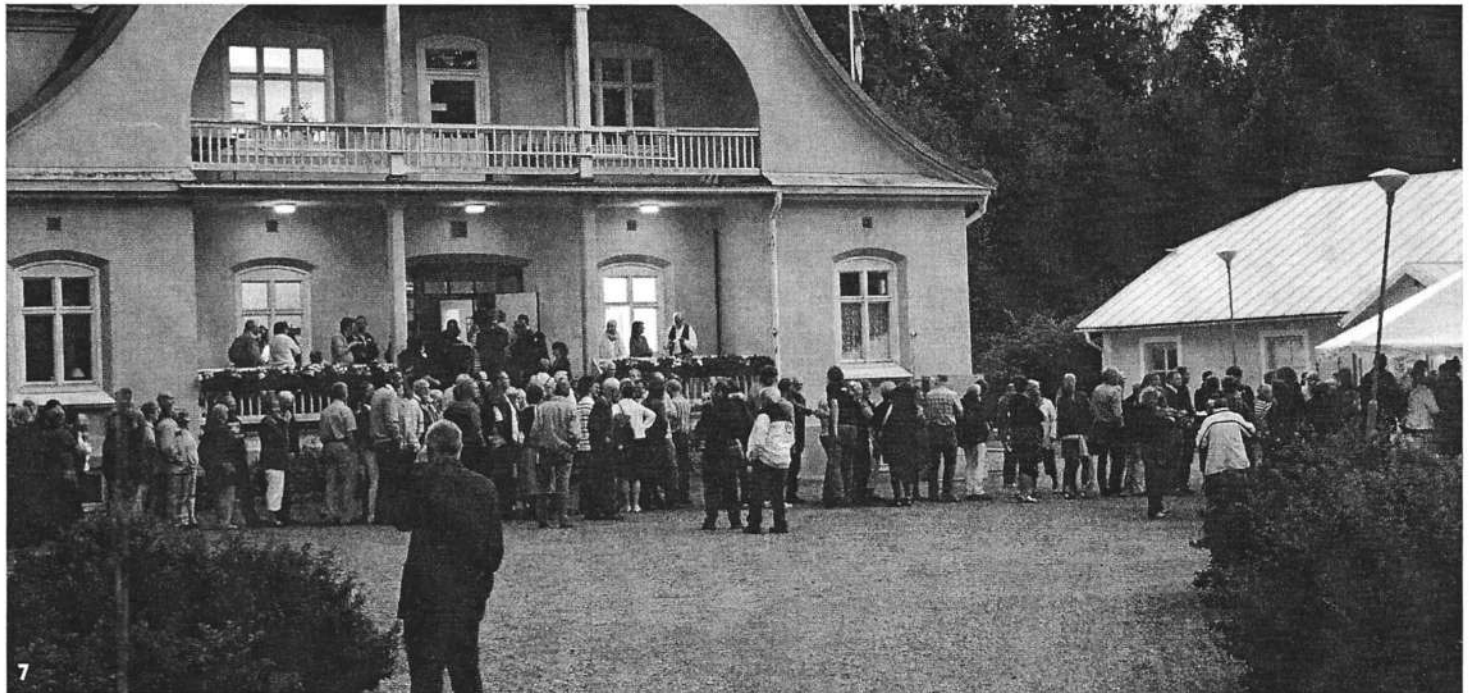
3. Gunnar Ahlbäck, ledsagad av Sigurd och Sonia Sahlströms spel, berättade om Eric Sahlström.

4. Ingela Thalén, Folkdansringens ordförande tillika Eric Sahlström Institutets styrelseordförande var en av fredagens många talare.

5. Efter Ole Hjorths och Jans Lings hedersledamotutnämningar, se sid. 8, fick Olle Plahn som nyckelharpsbyggare av Esbjörn Hogmark mottaga ett diplom för utomordentliga insatser.

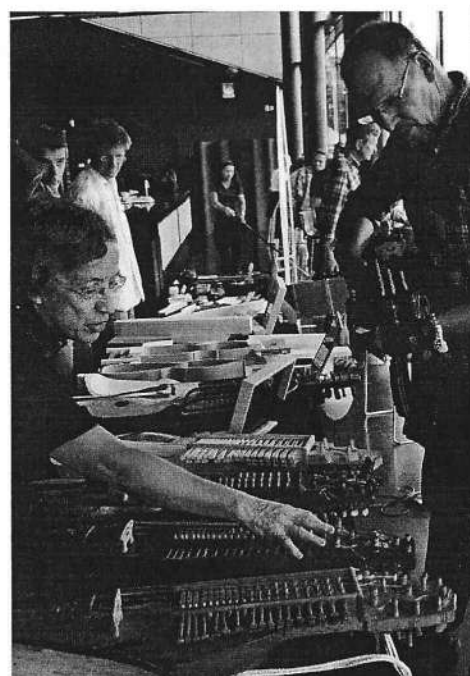


6. I stora salen på ESI höll Eva Tjärnebo och Viskompaniet en bejublad konsert –
 7. – medan de som inte fick sittplats ställde sig i kö runt huset –
 8. – för att så småningom nå tältet –
 9 – där kaffe och tårta än en gång serverades.
 10. Efter konserten fylldes stora salen åter, men då med dans till olika spelgrupper. Samtidigt pågick spontant spel i alla andra rum till sent in på natten.

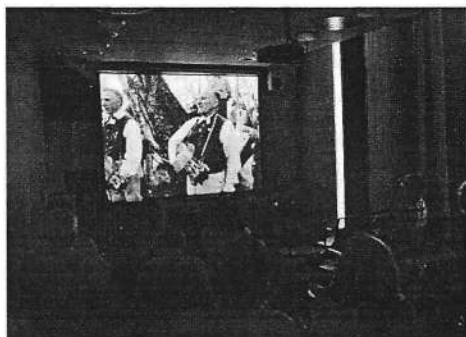


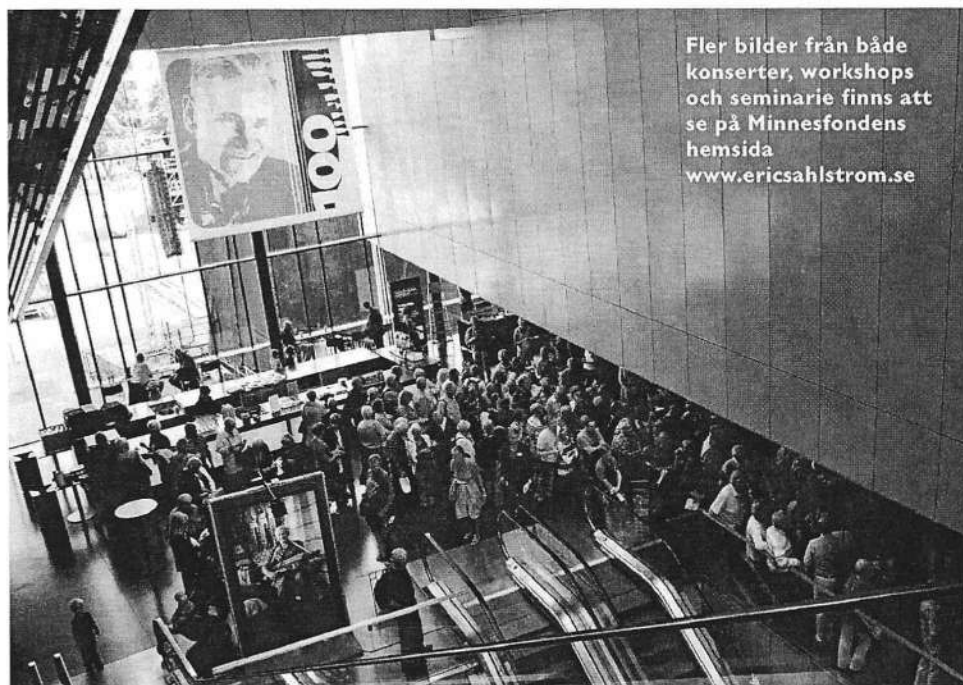


Under lördagsförmiddagen öppnades en minnesutställning på Upplandsmuseet om Eric och hans spelmansgärning. Alla hade då inte möjlighet att få lyssna till Christina Mattssons invigningstal; lokalen var till brädden fylld av folk. Senare kunde även de som väntade utanför ta del av utställningen som nu pågår fram till februari, för att därefter förmodligen visas på Musikmuseet i Stockholm.



Samtidigt startade flera aktiviteter på UKK med bland annat spontant spel, försäljning av Minnesfondens material, filmvisning och nyckelharpsbygge.





Vid minglet på UKK tackade Cajsa Ekstav från Eric Sahlströms Minnesfond sponsorer samarbetspartners och alla som möjliggjort jubileumsfirandet. Den stora arbetsinsatsen Cajsa själv bidrog med är beundransvärd.

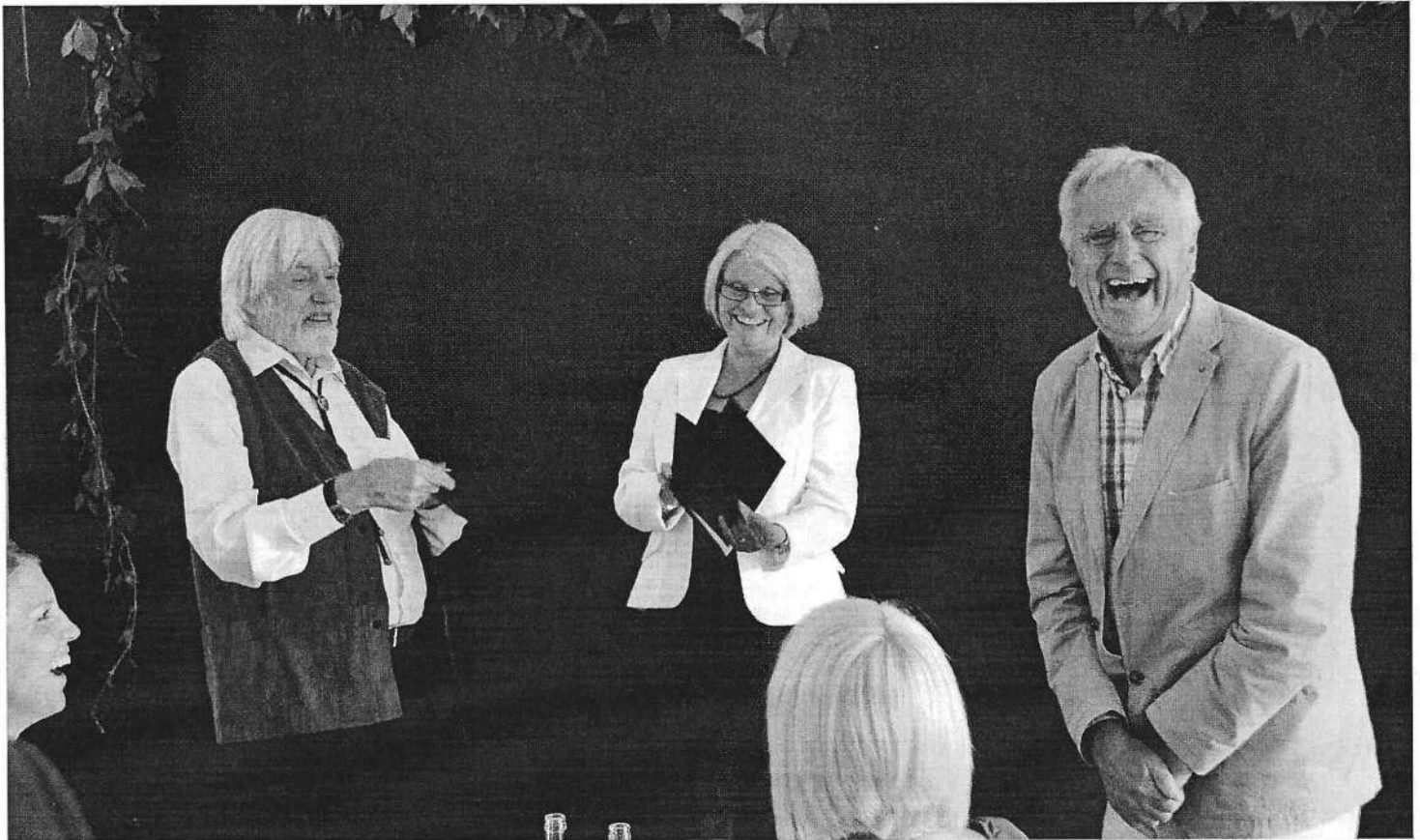
Genom Uppsala tågade spelmän i sällan skådad mängd för att så småningom ta sig till UKK och där tillsammans med övriga deltaga i firandet till minne av Eric.

Två konserter genomfördes där under dagen – en kallad *i Eric's kök* där närstående spelmän till Eric inför publik spelade och berättade om sina minnen med mästaren. Den andra var en galakonsert med flera av landets mest kända nyckelharpsspelmän. Några av dessa var Torbjörn Näsborn som spelade klassiskt, virtuost och publikfrående; Johan Hedin med gruppen Bazar

Blå som skapar nydanande musik med folkliga förtecken; Väsen med Olov Johansson, Mikael Marin och Roger Tallroth; Cajsa Ekstav ackompanjerad av Benny Andersson; Emilia Amper; Peter "Puma" Hedlund som med sitt utomordentliga spel många med mig ansåg borde fått större utrymme. Liknande kommentarer hördes från flera.

Som programledare hade arrangörerna valt Mark Levensgood, som på ett förträffligt och humoristiskt sätt bidrog till galaföreställningens succé.

Sture Möllerman



Ovan och till vänster, minnesfondens ordförande Marianne Möllerman tillsammans med Ole Hjorth och Jan Ling. Högra bilden, fondens samtliga hedersledamöter och ordföranden.



Ole Hjorth och Jan Ling - hedersledamöter i minnesfonden

Två nya hedersledamöter har i år blivit invalda i Eric Sahlströms Minnesfonds styrelse. Ole Hjorth och Jan Ling.

Motiveringarna lyder

Ole Hjorth har pedagogiskt och organisatoriskt bidragit till att ge svensk folkmusik en plats inom högskoleutbildningen. Som representant för Kungliga Musikaliska Akademien har Hjorth även varit en engagerad och kunnig ledamot av styrelsen för Eric

Sahlströms Minnesfond.

Jan Ling har med sin forskning lyft fram nyckelharpan's unika egenskaper. Detta har stärkt instrumentets ställning i Sverige och världen. Som representant för Kungliga Musikaliska Akademien har Ling varit styrelseledamot i Eric Sahlströms Minnesfond och Eric Sahlström Institutets förste ordförande. Här bidrog Ling med sin briljanta kompetens till institutets etablering som en

respekterad aktör inom svenskt kulturliv.

Fonden har nu fyra ständiga hedersledamöter då Göte Herlovsson och Gunnar Ahlbäck tidigare tilldelats denna hedersbetygelse.

Kungörelsen av de senaste utnämningarna skedde på ESI i samband med Eric Sahlströms 100-årsfirande och under högtidliga men mycket uppsluppna former.

Sture Möllerman

Lufttoner och vargtoner i nyckelharpan

Våra nyckelharpor är i första hand att betrakta som rent akustiska instrument. Akustiska i den meningen att det ljud som kommer från harpan alstras av vibrationer från i första hand locket.

Vibrationerna uppkommer genom att stråkens tagel sätter strängarna i en rörelse som överförs till stallet vilket i sin tur överför vibrationerna till basbjälken och därmed också till locket.

Ljud uppkommer sedan genom att luften intill locket trycks ihop när locket buktar upp och tunnas ut när locket svänger nedåt. Locket alstrar därmed regelbundna tryckökningar och trycksänkningar i luften vilka sprids med ljudets hastighet ut från instrumentet för att sedan nå åhörarens öra.

Det torde i rimlighetens namn även skapas ett ljud inne i instrumentet. Den inestängda luftvolymen kommer att utsättas för samma påverkan av lockets vibrationer som den som ligger utanför.

Nyckelharpan, som är ett ganska långsmalt instrument, har en motsvarande tämligen lång luftvolym inne i sin kropp. Denna luftvolym har en resonansfrekvens som avgörs av volymens längd. Om frekvensen för resonans är lika med en ton som används på instrumentet finns en uppenbar risk för att detta blir en s.k. *vargton*, en ton som är

väsentligt starkare jämfört med intilliggande toner och kan verka mycket störande på spelet. Vargtoner kan även uppstå på annat sätt men detta behandlas inte här.

I en spelpipa har man en grundton som bestäms av pipans totala längd. Om man öppnar ett hål i denna pipa kommer man omedelbart att påverka luftvolymens resonansfrekvens och få en högre ton.

Nyckelharpan har F-hål som skulle kunna jämföras med hålen i en pipa. Analogt med en spelpipa skulle alltså F-hålens placering och utformning kunna påverka luftvolymens resonansfrekvens.

F-hålens funktion är dels att släppa ut lite av ljudet från harpans innanmäte men framför allt också att göra locket mittendel mer flexibel så att vibrationerna från stallet lättare går ut i basbjälken.

Genom att sjunga en ton med varierande frekvens ovanför ett F-hål kan man bestämma harpans inre luftresonanston. Om man täcker för delar av F-hålet påverkas tonen markant.

Våra harpor, speciellt de som byggts efter "Bäckströms ritning", har ofta en mycket distinkt luftresonanston som ofta ger en vargton. Den ligger ibland på G-strängens grundton eller någon

halvton högre. Harpan har dessutom ibland ett allmänt "burkigt ljud" nere i basregistret. En förklaring till "Bäckströmsharpornas" benägenhet att alstra sådana vargtoner kan vara att sargen vid halsen och under stränghållaren står vinkelrätt upp från botten upp mot locket. Detta ger goda förutsättningar för egenresonanser i luftvolymen.

Ett sätt att undvika vargtoner i nyckelharpor kan vara att ge sargen vid halsen och vid stränghållarfästet en viss lutning inuti instrumentet (som man alltid har på gammelharpur tillverkade ur en stock). På så sätt minimerar man förutsättningarna för en resonanston. Luftvolymens längd inne i harpan utefter dess botten skiljer sig då från motsvarande längd utefter locket och resonanstonen får svårare att komma till stånd. Ytterligare ett sätt att påverka lufttonen skulle kunna vara att återinföra det hjärformade hålet som gamla harpor oftast försågs med. Har någon testat det?

Här finns plats för mer diskussioner och eventuellt någon mer form av genomtänkt undersökning eller varför inte en regelrätt forskning på lufttoner/vargtoner. Mig veterligt har inte detta gjorts, åtminstone inte på nyckelharpor.

En fråga till läsaren: Har ni någon ytterligare information om lufttoner i t. ex. gitarrer eller fioler, applicerbar på våra nyckelharpor, tar vi gärna emot dessa. esbjorn@hogmark.com

Esbjörn Hogmark
i augusti 2012



En lufttonsövning med Magnus Holmström till vänster i bild från sommarens kurs Knavertorka på ESI.

Foto Bosse Nilsson

Ska du byta strängar?

Är det svårt för dig att hitta nya strängar till din kromatiska nyckelharpa?

Nu kan du som är medlem i Föreningen Nyckelharpan köpa strängar till ett förmånligt pris.

Sätt in 1100 kr på föreningens plusgiro 491 82 94-2, skriv STRÄNGSATS på inbetalningen samt namn och adress, så kommer strängarna på posten inom några dagar.

Spelsträngar PRIM

A1, spunnen medium, grön
C2 medium, grön
G3 medium, grön
C4 soft, blå

Resonanssträngar

D Áddario Guitar Strings

4 st ospunna, PL 014, 0,36 mm
4 st spunna, NW 020, 0,51 mm
4 st spunna, NW 022, 0,56 mm

Pris 1100 kr inkl frakt

**ENDAST
HELA SATSER
KAN KÖPAS,
EJ ENSTAKA
STRÄNGAR.**

Har du några frågor om strängbyten eller annat som gäller din nyckelharpa, kontakta gärna Bosse Nilsson telefon 08-716 96 96.

Bosse svarar på dina nyckelharpsfrågor.

Då jag deltog i Föreningen Nyckelharpan senaste kurs vid Eric Sahlström Institutet i april i år, fick jag en fråga från någon som nyligen hade köpt en begagnad harpa på Blocket.se

Sista löven på A strängen, nyckel nr 21 och 22, smet under A-strängen. Vad gör man åt det?

Svar:

Halsinfästningen har förmodligen gett med sig en aning och som följd har locket sjunkit ned.

Åtgärden är då att försöka sänka stallets ovansida en aning, så att strängarna kommer ner.

Med mensuren (avståndet mellan sadel och stall) 400 mm, och med avståndet från sadel till löv nr 22 cirka 288 mm, ger en sänkning av stallet 1 mm en sänkning av strängen vid nyckel 22 lika med 0,72 mm.

Och omvänt om du behöver få ner strängen 2 mm vid A 22, så måste stallets ovansida sänkas $400/288 \times 2 = 2,77$ mm.

Dessa 2,77 mm kan då antingen tas bort på stallets ovansida eller lite på stallets fötter och lite på stallets ovansida. Går inte detta, är alternativet att tillverka ett nytt stall.

Klarar du inte av att åtgärda problemet, ta kontakt med Föreningen Nyckelharpan så tipsar vi om närmaste byggare.

Bosse Nilsson

Välkommen till

Oktoberstämman

Sveriges största och äldsta (1945) inomhusstämma

Uppsala Konsert & Kongress

Lördag 27 oktober 2012 kl 13 – 01
Portarna öppnar 12

Pers Hans & Alexander Olsson

Bengan Jansson & Björn Ståbi

Thore & Thuva Härdelin

Torbjörn & Pär Näsboom

Hallvard Bjørgum

Majorstuen

Stormsteg

Dans till Tensta, V-dala, Järfälla Spelmanslag, m fl.

Eric's låtar med Cajsa, Puma, Henrik och Olov.

Övriga medverkande: Agneta Stolpe, Uplands Låtverkstad, Sahlströmarna, Häverö Spelmän, Caroline & Madliene Eriksson, m fl.

Kurser i fiol, nyckelharpa, dragspel och vissång.

Visstuga, prova-på att spela nyckelharpa, demo av nyckelharpstillsverkning.

Spelmän 70 kr övriga 160 kr
(under 15 år fritt inträde)

Fullständigt program: www.uplandsspel.se
(Reservation för ändringar)

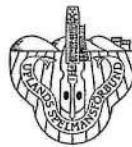


Foto: Esbjörn Hogmark



Förstämma på UKK

fredag 26 okt från 20.30
Buskspel, dans,
spellista, servering
Fri entré!

Silllunch

med snapsvisor från 13.30



Årets Zornmärkes- uppspelningar i Borås och nästa år i Tobo

Vid årets Zornmärkesuppspelningar i Borås erhöll fem spelmän silvermärke med rätt att kalla sig riksspelmän. Ingen av dessa var tyvärr nyckelharppspelare.

Av de sju som erhöll diplom efter bronsmärket fanns David Sjöberg, Linköping med juryns motivering *för klangfullt nyckelharpspel*.

Femton spelmän erhöll brosmärke, däribland Lars Erik Ljung från Visingsö med motiveringen *för inspirerat spel på nyckelharpa*.

Berit Jonsson från Åtvidaberg fick diplom. Juryns motivering lød *för gott nyckelharpspel*.

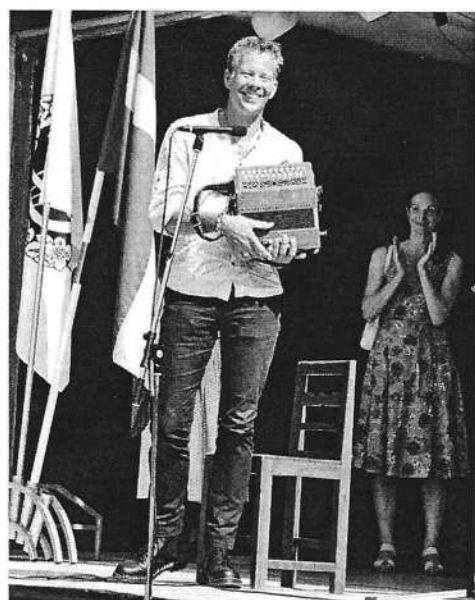
Årets Zornmärke i guld tilldelades Erik Pekkari *för mästerligt, briljant och traditionsmedvetet spel på tvåradigt durspel*.

Grattis alla som fått utmärkelser och välkomna att göra ett nytt försök nästa år – ni som inte nådde riktigt ända fram.

ÅR 2013

Nästa års uppspelningar kommer att äga rum på Eric Sahlström Institutet i Tobo, där planeringen inför detta arrangemang inklusive alla kringaktiviteter nu tagit sin början.

Anmälningar till uppspelningarna kan göras till våren under tidsperiod som meddelas senare, bland annat här i Tidningen Nyckelharpan.



Årets Zornmärke i guld gick till Erik Pekkari.
Foto Nils Liberg

Ni som tänker spela upp nästa år upp bör redan nu boka vecka 24 i almanackan och börja förbereda er både mentalt och spelmässigt.

Lycka till och välkomna till Tobo!

Mer information om Zornmärket och uppspelningarna går att läsa på www.folkdansringen.se/Zorn/



Två av Zornjuryns medlemmar Jan Burman och Christina Frohm. Foto Nils Liberg



Svenska
Folkdansringen



Zornmärkes uppspelningarna 2013

Nästa års uppspelningar
blir under vecka 24
på Eric Sahlström Institutet
i Tobo

ERIC SAHLSTRÖM INSTITUTET
NATIONELLT FOLKMUSIKCENTRUM I TOBO

www.esitobo.org tel. 0295 342 90

Den företagsamma ålandsflickan

Den tidigaste kvinnliga nyckelharpspelman historien uppvisar är Maria Johansdotter, en bond- och nämndemansdotter född 1683 i Sanda by, Föglö socken, Åland.

Den kalla hösten 1702 kommer hon klivandes den sista biten över isen eftersom båten hennes hade blivit infrusen på sin väg in till Stockholm. Efter att Styffar och de andra manfolken rest därifrån, har hon lemnat sig kvar, och med arbetande hoos godt folk sampt spelande på Nyckelspehl, för dem som druckit på Crogarne, sökt sin föda öfwer wintern.

Tydiligen en inte så enkel situation för en ung, nittonårig flicka:

...uti mangel [brist] av arbete, nödgas hon sörja för sitt uppehälle genom att gå omkring och på värdshusen spela nyckelharpa samt sjunga om *Stolts Narva och Huru Kung Karl bar sorgen för henne* och andra då populära visor

och ta emot de slantar man räckte henne.

Visan ifråga är Dahlstiernas segersång över slaget 1700 vid Narva där staden allegoriskt framställs som en jungfru vilken herr Peder, d.v.s. tsar Peter den store, vill våldta.

Den hurtiga ålandsflickan blev snart bekant för sitt spel och sin vackra röst, men hon tröttnade snart på att »söka sin föda på krogarna och med sitt nyckelspel roga dem som druckit«. Eftersom hon hade sitt »goda beskedh« med från kyrkoherden Daniel Mansnerus hemma har hon inga svårigheter att få pigtjänster: På västkanten 1703 i Dyvik, Roslagskulla, som ägs av Claes Wins på Regeringsgatan i Stockholm; efter midsommar hos handelsman Johan Peringer för 8 öre om dagen; över vintern hos smeden Mats Berg i Svinninge, Österåker. Våren 1704 blev hon »städslad af Högwälborne Grefwens och Cammarherrens Herman Flemmings Fogde, Lars Roberg (1664-1742) på ett halft Åhr, till Sätsgården Thuna, uti Bro och Åkers härad« – senare heter det att »där skall uti förlidit åhr en piga tient som uti Åhland född wore ... hafwande dher brukat spela på fiol och nyckelgiga« men en byggmästare Mons. W. Hans Buthägger lockade henne att ta en båt in till Stockholm för att arbeta i hans trädgård vid Träskbacken, nuvarande Jarlaplan.

Längre tid än två månader stod hon

dock inte ut här heller »efter hon widh det arbetet inte hwarit så hwan som eljest med allehanda Manfolkssysslor«, och »i mangell af annan tjenst« och uppenbar vilsenhet återgick hon till att med spelande på krogar sig ärnähra, så med nyckelspel som fiol, efter som hon under dhen tiden, på hwilken hon wistadt wid Thuna skall och med flit öfwat sig att spela på fiol, lika som hon tillförenne och då hon ännu hemma war på Åland lärdt sig på Nyckelspehl.

Liksom tidigare verkar hon ha problem med mansfolks närmanden så straxt före jul rädde »en obekant herreman«, en »compagnifare« på Brädekrogen strax nedanför Kungsvedgården, henne att anlägga mansdräkt

efter som han hållit före henne skolat varit tjäneligare till karle- än kvinnfolkssysslor, hälst hon därpå åtskilliga prof skall hafva vist, då hon än[nu] sina vanliga kvinnfolkskläder brukade och hjälpte henne med ett falskt »beskedh«. Det blev likt »en båtsman klädde var« som hon vintern 1705 återigen begav sig ut på landet.

Under namnet Magnus Johansson får hon som dräng i Lovö församling ute på Mäläröarna fyra öre mer om dagen än som piga »jämpte sitt nödtorftige underhåhls åtnjutande«. Sjunga fortsätter hon med, men nu varje söndag i kyrkan vilket ändrar med att »Capellanen Hans Wyrldighet Erich Kilmark« en dag kommer för att »tillsörja henne om hon hade lust att blifwa kläckare, efter han hade förnummit hon hade god röst att siunga«, den förre har just avlidit. Men det »suspecta beskedh« hon visar fram väckte undran och under tiden det kontrolleras blev hon lärling hos sockenskomakaren Lars Jönsson eftersom han tyckte hon ser »unger och snabber« ut. Snart började pigorna svärma för den unge drängen som spelade för dem i »wakestugor och räfsegästebodar, drack brännewin, rökte tobak och tog dem i famn« och den ena efter den andra av pigorna blir kär i 'honom'. Trots att det är något som inte stämde med denne Magnus »som hade allehanda wäsen med pigorna, wore i allt snäller, dåck att intet qwinfolk wore med honom nöyd och belåten«, hamnade också den avlidne klockarens systerdotter, Maria Andersdotter, i samma predikament och

när också hon blev förskjuten, tyckte att hon lika gärna kunde dö. Med ett rep begav hon sig till skogs för att »hängia upp sig«, men eftersom hon tog vägen om skomakarens för att »biuda farwäll« så avslöjades hennes plan. Modern och skomakarens piga fick »den öfrige dehlen af dagen, uti starckt rägnwäder löpa efter denne Maria att afhålla henne ifrån en så faselig och förskräckelig gärning«. De fann henne i tid och mötte på vägen hem kaplanen som sade att det hade »giordt honom ondt att denne [Magnus] bedrägelige menniska, skulle så liderligen förleda den unga pigan och bringa henne i ett så skammeligt wahnryckte...«.

När Magnus något senare får reda på att hennes identitet är avslöjad och att pigan tänkt hänga sig hotade hon skomakaren med att ta livet av sig, men då anmälde han henne och Bartholomeusdagen den 24 augusti 1705 blev hon hämtad av kronobefallningsman Johan Udde och fördd till fängelset på Svartsjö slott. Vid hösttinget den 10 oktober svarar hon på frågan om varför hon klätt sig i manskläder, att

hon på alla ställen där hon hade tjänat, fått göra drängiars arbete, och att hon som utaf det brukh som uti Åhland där hon war födder, skall allt qwinfolken förrätta sina sysslor som Manfolken, blifwit i begynnelsen wahn med allehanda Manfolksarbete, så skall hon allt mehr och mehr fådt lust dertil, så att ånkel hon warit uti Qwinfolkskläder klädd, har hon likkwäll alltid hållit sig till de sysslor, som en dräng tillkomme, uthlåtande sig att hellre willja köra till skogs och hämpta in stock, än twätta en disk, hwarföre hon blifwit af andra inthalter, har hon förment sig intet ondt göra. När hon klädde sig i Manskläder, hade hon uti sitt sinne afsagt sig att älska allt Manfolk«. Två betrodda kvinnor uppdrogs att ta reda på om hon är kvinna eller man och vid värtinget i mars 1706 betygade de under ed att »denne Maria Johansdotter war ett Qwinfolk allenast med qwinliga ledamöter [lemmar]«.

Slutet på hela historien blir att Färentuna tingsrätt hänskjöt målet till Svea hovrätt uttalande

... att denna Maria Johansdotter således förbytt sitt namn och drägt,

gjordt stor oreda uti Lähnet, hwarijenom en och annan förargelse dels given och dels tagen, sig tilldragit hafwer, wara så wäl emot det som uti Deut eronomun 22:5 [5^{te} Mosebok: »en qwinna skall inte bära hwad en Man tillkommer, ...«] förbiudes, sen all wärdslig ordning, men likwäll så som öfwer allt sådant, intet straff

uti Guds eller wärdslig Lagh utsatt är, så har Tingsrätten denna sak till den Höglöflige Kgl. Hoff-rätten nu underdånödmjukeligen referera skolat, fallande dåck förgripeligen på de tankar, att hon med något arbitralt [skiljedoms-]straff, såsom 14 dagars fängelse på waten och bröd anses kunde«.

Sammantaget framgår att det inte rör sig om någon fråga av queernatur utan om att Maria var van vid drängsysslor hemifrån och enbart är personligen ute efter att bejaka denna sin manhaftighet.

Efter denna äventyrliga tid försvinner den handlingskraftiga unga kvinnan i okända ödens mörker.

Per-Ulf Allmo

Wallinlåtar i tradition med Anna-Kristina Widell

MED FÖRENINGEN NYCKELHARPAN LÖRDAGEN 13 OKT. kl 11.00



Anna-Kristina Widell. Foto Nils Liberg

Roslagslåtar heter en förträfflig liten röd bok som dokumenterar traditionen efter Albin, Ceylon och Henry Wallin med både noter och berättelser. Där kan man läsa om spelmännen, låtarna, traditionerna och spelstilen. Till boken hör också en dubbel-CD med inspelningar med Ceylon och Henry med ett stort antal låtar för den som vill förkovra sig ytterligare eller för alla gehörsspelare.

För den som helst vill lära sig spela Wallinlåtar enligt naturmetoden, dvs spela tillsammans med en skicklig spelman, lyssna, titta och härma, har vi till höstens endagskurs i föreningens regi engagerat Anna-Kristina Widell. Hon är uppvuxen med Wallintraditionen på nyckelharpa, vann Ungdomsmästerskapen i nyckelharpa år 1999, fick Borås kommuns kulturstipendium året efter och blev samma år (2000) riksspelman på Wallinlåtar. Bland hennes övriga meriter återfinns titeln världsmästare i nyckelharpa år 2002 – den första kvinnliga världsmästaren i den moderna klassen! – för ”Tonalt och rytmiskt nyan-

serat gestaltande av traditionella låtar”. Ingen kan vara mer välmeriterad att lära oss spela Wallinlåtar på traditionellt sätt...

Kursen äger rum lördagen den 13 oktober med början klockan 11.00 och slut vid ungefär 4-tiden – boka även in det korta extra föreningsmötet klockan 17.00 – och i år på adressen Scoutvägen 118 i Sollentuna i Sollentunahus 2:s föreningslokal. Vi har bokat lokalen ända till midnatt, så det finns tillfälle till extra spel efteråt för den som vill.

Vare sig du är en driven spelman eller ganska färsk nyckelharpspelare anmäler du dig helst via e-mail till peder.jeppsson@brevet.nu eller via anmälningstalongen nedan snarast möjligt, dock senast en vecka före kursen. Du kommer att få en bekräftelse på att din anmälan kommit fram.

Kursavgiften som betalas på plats är 250:- och inkluderar enklare förtäring någon gång vid 13-tiden. Antalet deltagare är begränsat och som vanligt gäller: Först till kvarn får först mala!

Skicka nedanstående talong till Peder Jeppsson, Hasselbacken 1 B, 194 38 Upplands Väsby



Ja, tack! Jag vill vara med på Föreningen Nyckelharpan's låtkurs 13 okt 2012 och anmäler mig härmed.

Namn _____

Adress _____

Tel nr _____ Namnteckning _____

BSverige
Porto
betalt

FÖRENINGSBREV

Föreningen Nyckelharpan c/o Jeppsson, Hasselbacken 1B, 194 38 Upplands Väsby

POLONÄS EFTER ANDERS LARSSON

Sexdrega, Västergötland



Det här är en polonäs som jag snappade upp nere på riksspelmansstämman i Borås. Den är efter Anders Larsson ur en notsamling upphittad på gården Lalarp i Sexdrega i Västergötland (beläget ett par mil söder om Borås). Man vet inte med säkerhet vilken Anders Larsson det rör sig om, men i mitt nytryck av notsamlingen nämns att det skulle kunna handla om en Larsson som föddes 1771 på Hjärtared och avled 1838 på Lilla Snårsbo i Sexdrega.

Bland det dryga trehundralet melodier som finns upptecknade i Kindgillet's utgåva av sexdregasamlingen hade på grund av feltryck tre stycken fallit

bort i mina häften. Denna låt var en av dem! Som tur var finns *Folkmusikkommissionens notsamling* och *Musikmuseets spelmansböcker* utlagda på internet och jag lyckades hitta originaluppteckningen

där. Spelmännen i Borås spelade låten litet annorlunda, så här återges både original och en av de varianter som jag hörde.

Nils Liberg



PORTO

Föreningen Nyckelharpan
c/o Peder Jeppsson
Hasselbacken 1B
194 38 UPPLANDS VÄSBY